

TULEVAISUUSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 1/2004 vp

Valtioneuvoston selvitys Euroopan komission tiedonannosta "Eurooppa ja perustutkimus"

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Suuri valiokunta on 20 päivänä helmikuuta 2004 lähettänyt valtioneuvoston selvityksen Euroopan komission tiedonannosta "Eurooppa ja perustutkimus" (E 12/2004 vp) lausunnolle tulevaisuusvaliokuntaan.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- neuvotteleva virkamies Sakari Immonen, kauppa- ja teollisuusministeriö
- ylijohtaja Anneli Pauli ja EU-asiainpääällikkö Tiina Vihma-Purovaara, Suomen Akatemia.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Tulevaisuusvaliokunta esittää lyhyen asiantuntijakuulemisen ja valmistelun perustalta vain muutaman kysymyksen, koska tiedonannon keskeiset ehdotukset ovat jo varsin pitkälti valmisteltuja ja noudattavat muun muassa tulevaisuuskonventin uusia linjauksia. Valiokunta varautuu käsittelemään tarkemmin komission myöhemmin kevään 2004 aikana valmistuvaa toimenpiteitä sisältävää tiedonantoa.

Yleisesti komission ehdotuksista

Tulevaisuusvaliokunta pitää komission tiedonantoa hyvänä ja selkeänä päätösasiakirjana. Siinä on myönnetty Euroopan tieteen ongelmat ja ryhdytty etsimään selkeitä ratkaisuja.

Komissio katsoo perustutkimuksen tukemisen kuuluvan perinteisesti julkishallinnolle ja perustelee hyvin, miksi tätä tukea tarvitaan nyt enemmän kuin koskaan ja miksi julkisesta tuesta pitäisi huolehtia erityisesti EU:n tasolla. Tule-

vaisuusvaliokunta katsoo perustelujen olevan oikeansuuntaisia varsinkin perustutkimuksen kustannusten nousua koskien. Luonnontieteissä välineiden, laitteiden ja infrastruktuurin kustannukset ovat suuret ja edelleen nousussa ja, jos yksityisellä sektorilla ei ole valmiutta osallistua kustannuksiin, EU-tason julkinen tuki on lähes ainoa mahdollisuus. Luonnontieteissä isoista tutkimusyksiköistä on katsottu saatavan suurta lisäarvoa niin Euroopalle kuin kansalliselle tutkimuksellekin. Esimerkiksi fysiikassa EU on vahva nimenomaan CERNin takia. On katsottu myös olevan tärkeätä, että EU-tasolla voidaan rahoittaa isoja hankkeita, jotka ovat liian suuria tai riskialttiita yhden maan rahoitettavaksi. Linjaus ei kuitenkaan ole yhtä pitävä, jos tarkastellaan yhteiskuntatieteitä, joissa huippututkimus on selvästi yksilön ajatteluun perustuvaa.

Yhdysvalloissa perustutkimusta harjoitetaan ensisijaisesti yliopistoissa, jotka muodostavat maan tutkimusjärjestelmän ytimen. Tarkemmin on kyse niistä 150 tutkimusyliopistosta, joihin

maan tutkimustoiminnan kansainvälinen maine perustuu, joihin lahjakkuus ja voimavarat keskittyvät ja joihin ohjataan suurin osa julkisesta ja yksityisestä rahoituksesta. Suuri osa perustutkimuksen rahoituksesta tulee tutkimusta tukevilta liittovaltion elimiltä. Näistä tärkein on Yhdysvaltain kansallinen tiedesäätiö NSF (National Science Foundation), joka tukee tutkimusta useilla eri aloilla. Julkinen tuki myönnetään enimmäkseen yksittäisinä avustuksina yksittäisille hankkeille. Avustus myönnetään nimellisesti yhdelle tutkijalle, mutta käytännössä siitä maksetaan tutkijan lisäksi hankkeessa työskentelevät tohtoritutkinnon suorittaneet nuoret tutkijat, tekninen apuhenkilöstö ja hankkeen edellyttämä materiaali ja välineistö. Hankkeet arvioidaan vertaisarvioinneissa. Eräs amerikkalaisen tutkimusjärjestelmän vahvuuksista on sen huipputasaamista stimuloiva vaikutus, joka syntyy, kun yliopistojen tutkimusryhmät kilpailevat keskenään liittovaltion rahoituksesta koko maan laajuudessa.

Tulevaisuusvaliokunta katsoo komission olevan oikeassa korostaessaan Euroopan heikkouksien erilaista luonnetta ja sitä, että ne voidaan korjata käyttämällä erilaisia keinoja, menetelmiä ja välineitä. Jotta Eurooppa voisi saada täyden hyödyn tieteellisistä valmiuksistaan ja henkisistä resursseistaan, tarvitaan toimia useilla eri tasoilla.

Tulevaisuusvaliokunta katsoo olevan tärkeätä jatkaa analysointia syistä, miksi yksityissektori ei Euroopassa riittävästi investoi tutkimukseen.

Tulevaisuusvaliokunta pitää komission ehdotusten onnistumisen ehtona sitä, että ratkaisut EU:n perustutkimuksen rahoituksesta nojaavat aitoon ja terveeseen kilpailuun ja pohjautuvat vertaisarviointiin.

Yhteisön toimivallan laajennus

EU:n perustamissopimusta voidaan tulkita niin, että varsinaisen perustutkimuksen tukeminen ei kuulu yhteisön toimivaltaan. Tulevaisuuskonventin luonnoksessa yhteisön tutkimuspolitiikassa siirrytään jaettuun toimivaltaan. Tämä kaventaa kansallista toimivaltaa tutkimuspolitiikassa.

Tulevaisuusvaliokunta ei ota tähän kantaa.

Suomen näkemyksistä

Tulevaisuusvaliokunta ei ota kantaa Suomen näkemyksiin kuin kiinnittämällä huomiota siihen, että Suomi ei hyväksy keskeistä komission linjausta eli uutta Euroopan tason tieteen tukimekanismia. Suomi ei pidä tarkoituksenmukaisena, että EU-tason lisärahoitus perustutkimukselle suuntautuisi yksittäisten projektien rahoittamiseen ilman velvoitetta kansainvälisestä yhteistyöstä Euroopassa. Yksittäisten projektien rahoittaminen on kansallisten viranomaisten tehtävä, mistä jokaisen maan tulisi huolehtia itse riittävässä laajuudessa. Uuden järjestelmän tehtävänä ei pidä olla kansallisen rahoituksen puutteiden paikkaaminen. EU:n rahoituksen tulee kannustaa eurooppalaisia tutkijoita verkottumaan. Hankkeet voivat olla yhden organisaation hallinnoimia, mutta niiden tulee olla avoimia koko eurooppalaiselle tutkijayhteisölle.

Tulevaisuusvaliokunta korostaa olevan tärkeätä yksinkertaistaa nykyistä monimutkaista ja aikaa vievää tutkimusyhteistyön hallinnointia hakumenettelyineen.

Rahoituskehyksissä pysyminen

Jos komission ehdotukset toteutetaan täysimääräisenä, kasvattaa se selvästi EU:n budjettia. Tiedonannossa ei oteta kantaa tarvittavan rahoituksen tasoon. On olennaista ajoissa linjata, miten rahoituskehyksissä aiotaan pysyä, kun selonteen mukaan "EU:n tutkimusbudjettiin on osoitettava laajat, tuoreet varat".

Tiede ei tunne maiden rajoja — tuntee sen hyödyntäminen?

Tulevaisuusvaliokunta katsoo komission tuovan hyvin esille tieteen merkityksen taloudelliselle kasvulle, tulevalle kilpailukyvyille ja yleensä hyvinvoinnille. Tiedonannossa kuvataan osuvasti myös tieteen teon kulttuuria, jossa korostuvat vapaus ja uteliaisuus tuntematonta kohtaan. Tieteen tekeminen ei tunne maiden rajoja. Tiedemiehet eivät ylipäätään mielellään asettaudu ennalta-asetettuihin rajoihin.

Komissio korostaessaan tiedon ja tieteen merkitystä talouskasvulle haluaa voimistaa myös yhteiskuntatieteitä Euroopassa. Kun tiedetään, että suurin osa Nobelin palkinnoista menee Yhdysvaltoihin ja että talouskasvun kannalta erään tärkeimmän yhteiskuntatieteen eli taloustieteen Nobelin palkinnot ovat viime vuosikymmeninä lähes poikkeuksetta menneet Yhdysvalloissa toimiville tutkijoille, onko niin, että eurooppalaiset poliitikot, yrittäjät, päättäjät ja muut taloustieteen soveltajat eivät hyödynnä taloustieteen tuloksia?

Tiedemiesten kiihoke on tieto ja onnistuminen — lisäävätkö ehdotukset kiihokkeita?

On selvää, että lisärahoitus ja muut tukitoimet antavat aivan uusia mahdollisuuksia erityisesti vähemmän kehittyneiden jäsenmaiden tieteentekijöille. Olennaista on, etteivät kehittyneiden maiden tiedemiehet koe olevansa aluepolitiikan kohteita, yhteiskunnallisen tasauspolitiikan välineitä tai muutoin heille vieraassa roolissa. Ratkaisevaa on onnistua saamaan laajenevan Euroopan kaikki henkiset voimavarat käyttöön.

Tiedemiehille on tärkeää, että heidän tuloksensa huomioidaan ja niitä käytetään yhteiskunnassa, jossa he elävät. Merkitsevätkö ehdotukset sitä, että eurooppalaisten tieteentekijöiden tuloksia nykyistä paremmin Euroopassa huomioitaisiin? Olennaista on, mitä muita kiihokkeita kuin paremmat tutkimusvarat Euroopalla on tarjota kilpailtaessa globaalisti samoista osaajista.

Keksinnöt, uudet ajatukset ja innovaatiot vaativat vapautta — lisäävätkö ehdotukset vapautta?

Tiedemiehet ovat herkkiä vapaudestaan. Viimeaikaiset tutkimukset innovaatioiden synnystä korostavat otollisen työ- ja elinympäristön ja henkisen ilmapiirin tärkeyttä. Raha tai organisatoriset seikat eivät ole lopultakaan kaiken ratkaisevia. Uudet organisaatiot sekä perustutkimuksen ottaminen kiinteäksi osaksi EU:n puiteohjelmamenettelyä ja osaksi yhteisöasioiden yhä kas-

vavaa tehtäväjoukkoa saattavat johtaa siihen, että tutkijat, ajattelijat ja innovaattorit kokevat joutuvansa raskaan EU-byrokratian alle.

Tuleeko tieteestä kansallisvaltioiden välisen tasauspolitiikan väline?

Kun EU:n rahoitusjärjestelmässä on rakenteellisia ja muita vinoumia, joita monimutkaisten prosessien kautta jäsenvaltiot pyrkivät tasaamaan, on vaarana, että tiedevarat joutuvat saman kohTELUN alaisiksi. Ne maat, jotka katsovat esimerkiksi maksavansa EU:n budjetissa liikaa toisten maiden maataloudesta (suurin budjettierä), voivat katsoa olevan oikeudenmukaista ja järkevää saada taseitusta. Perusteluna saatetaan käyttää, että heidän maansa yliopistot ja tutkimuslaitokset EU-alueiden suurimpien ja parhaiden laitosten joukossa olevina antavat parhaiten lisäarvoa verrattuna vuosikymmenien sijoituksille yhteiseen maatalouteen. Tällä perusteella laskennallisesti tarkastellen Saksa olisi suurin saaja.

Määräaikaisena kokeiluna

Hyvin harvoin syvälle yhteiskuntaan, sen rakenteisiin, traditioihin ja arvoihin menevät ajatusmallit ja ratkaisut ovat onnistuneesti nopeasti siirrettävissä ja juurrutettavissa maasta toiseen. Tiede on tässä suhteessa samanlainen kuin demokratia. Ne edellyttävät erittäin hyvän kasvu-alustan kukoistaakseen. Koska tässä tiedonannossa esitetyt uudistukset tarkoittavat Yhdysvalloissa hyväksi koettujen ratkaisujen siirtämistä Eurooppaan, toiselle mantereelle, toisenlaiseen ympäristöön, on varauduttava siihen, ettei lopputulos ole odotetunlainen. Suomessa, kuten monessa muussakin maassa, on joitain yhteiskunnallisia rakenneuudistuksia otettu käyttöön asteittain. Ottaen huomioon, että uudistuksen kohde (tiede ja tieto) on substanssina nopeasti uusiutuva, ja ottaen huomioon Euroopan unionin murrostilanteen (perustuslaki ja laajeneminen) tulisi harkita mahdollisuutta kokeilla ehdotusten toimivuutta sellaisessa Euroopassa, josta vielä lopultakin vähän tiedetään.

Lausunto

Edellä esitetyn nojalla tulevaisuusvaliokunta lausuntonaan esittää,

että otetaan perustutkimus komission ehdottamalla tavalla osaksi EU:n yhteisiä asioita ja tehdään sen rahoituksesta yksi peruspilari EU:n tutkimuksen puiteohjelmaan, tuetaan yksittäisiä tutkimushankkeita ja myönnetään yksittäisiä apurahoja samaan tapaan kuin Yh-

dysvaltain kansallinen tiedesäätiö (NSF) ja perustetaan Euroopan tutkimusneuvosto aluksi määräaikaisena ja arvioidaan tämän jälkeen tietyin aikavälein saavutettuja tuloksia ja

että EU:n kautta kulkeva perustutkimuksen rahoitus ei vähennä EU-maiden omaa kansallista tutkimusrahoitusta.

Helsingissä 12 päivänä maaliskuuta 2004

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Jyrki Katainen /kok
vpj. Kalevi Olin /sd
jäs. Mikko Alatalo /kesk
Mikko Elo /sd
Anne Huotari /vas
Kyösti Karjula /kesk
Marjukka Karttunen /kok (osittain)

Jyrki Kasvi /vihr
Rauno Kettunen /kesk
Tapani Mäkinen /kok
Päivi Räsänen /kd
Jutta Urpilainen /sd
Pekka Vilkuna /kesk.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Paula Tiihonen.